

К. І. Рожкова,
аспірант відділу грошово-кредитних відносин, ДУ "Інститут економіки і прогнозування НАН України" (м. Київ)

КАПІТАЛІЗАЦІЯ БАНКІВ УКРАЇНИ: КРИЗОВІ УРОКИ ТА ПОСТКРИЗОВІ ПЕРСПЕКТИВИ

Досліджуються проблеми капіталізації банківського сектору України, пов'язані з розгортанням фінансово-економічної кризи. Аналізуються можливості і перспективи нарощення банківського капіталу на сучасному етапі.

The article investigates the problem of capitalization of the banking sector of Ukraine caused by the growth of financial and economic crisis in 2008. Analyzed the perspectives and opportunities for increasing banking capital at the present stage.

Ключові слова: криза, капітал, капіталізація.
Key words: crisis, capital, capitalization.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В результаті розгортання фінансово-економічної кризи, яка супроводжувалась різким зниженням курсу гривні, зростанням обсягів проблемних кредитів і значним відтоком депозитів населення з банківської системи України, що в свою чергу спричинило сильне зниження ліквідності, значно загострилась проблема нарощення банками капітальної бази. Ця проблема була посилена подальшим призупиненням кредитування і посиленням нормативних вимог регулятора щодо достатності капіталів банків. Враховуючи ту обставину, що без вирішення проблеми капіталізації неможливе повноцінне відновлення банківського кредитування економіки, зазначена проблема набула особливої актуальності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми, пов'язані з формуванням та оцінкою капіталу банків, розглядалися багатьма дослідниками, серед яких: П. Роуз, Дж. Сін-

кі, З. Васильченко, М. Алексеєнко, А. Вожжов, О. Кириченко, О. Лаврушин, А. Шаповалов та ін. Глобальна фінансова криза виявила чимало нових проблем в цій галузі, які потребують теоретичного осмислення та практичного вирішення.

Не зважаючи на можливість використання існуючого зарубіжного досвіду з питань нарощення банками капітальної бази в період фінансово-економічної кризи, проблема капіталізації банків України залишається невирішеною. Однак використання навіть найкращого зарубіжного досвіду не завжди матиме позитивні результати, якщо не враховувати національну специфіку проблеми.

МЕТА СТАТТІ

З огляду на вищезазначене, метою цього дослідження є аналіз проблем, пов'язаних з нарощенням капітальної бази, які виникли у банківській системі України в результаті фінансової кризи, а також визначення можливих шляхів капіталізації банків.

ОБГРУНТУВАННЯ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Одним із важливих напрямів управління діяльністю банків є забезпечення адекватності капітальної бази темпам нарощування активів, адже ефективність діяльності банку і його фінансова стійкість значною мірою залежать від достатності капіталу. Неправильна оцінка реального розміру капіталу може призвести до негативних наслідків у діяльності банку: з одного боку, необґрунтоване завищення розміру капіталу призводить до викривлення інформації і вводить в оману не лише органи контролю, а й вкладників, акціонерів, інвесторів, що може завдати значних втрат, а з іншого — неправильне визначення розміру банківського капіталу до його штучного заниження дає зворотний ефект — скорочуються обсяги активних операцій.

Нормативні значення щодо капіталу в усіх країнах встановлюються центральними банками або регуляторами фінансового ринку. Єдиною країною в світі, де не існує уніфікованих вимог до капіталу, є США. Регулювання рівня капітальної бази країн СНД та Балтії кардинально не відрізняється від європейських норм. Станом на кінець 2009 р. в Україні мінімальний розмір статутного капіталу банку становив 10 млн євро, що значно перевищує цей показник порівняно з іншими країнами СНД та Балтії (табл. 1). На сьогоднішній день мінімальна сума капіталу для новоствореного банку становить 120 млн грн. Серед країн СНД Росія перебуває на передостанньому місці щодо жорсткості вимог до капіталу (табл. 1). Така ситуація склалась через встановлення нормативу мінімального розміру капіталу в рублях без його коригування під час падіння курсу в умовах кризи [4].

Контролюючи рівень капіталізації комерційних банків, центральний банк має змогу своєчасно й адекватно реагувати на негативні його зміни.

Для забезпечення реальної капіталізації всі комерційні банки поділяють за рівнем достатності капіталу (з урахуванням значень нормативів адекватності регулятивного капіталу) на:

- добре капіталізовані;
- достатньо капіталізовані;
- недокапіталізовані;
- значно недокапіталізовані.

Раніше до цього переліку входила категорія критично недокапіталізованих банків, але за останніми змінами НБУ її було виключено. Поряд з цим відбулися зміни у нормативному регулю-

ванні показників достатності та адекватності регулятивного капіталу, а також часток негативно класифікованих активів. Ознаки класифікації банків за рівнем достатності капіталу наведені у табл. 2 [1, 2].

На основі інформації табл. 2, користуючись даними статистичної звітності банків України і розрахувавши відповідні нормативи, можна зробити оцінку рівня капіталізації вітчизняних банків (табл. 3).

З табл. 3 видно, що станом на 01.01.2010 р. серед 176 діючих в Україні банків 75 були недостатньо капіталізованими навіть за оптимістичним прогнозом, що у процентному співвідношенні становить майже 43% усіх банківських установ, за песимістичним прогнозом до цієї категорії належать 85 банків або 48% усіх банківських установ. Беручи до уваги значно недокапіталізовані банки, можна зробити висновок, що навіть за оптимістичними прогнозами майже половина вітчизняних банків (46,5%) потребують нарощення капітальної бази, за песимістичними ж прогнозами — таких банківських установ налічується більше половини (54%).

Стрес-тестування банків, проведене Національним банком України за методикою МВФ наприкінці 2009 р., виявило, що 61 банк потребує докапіталізації у 2010 р. За результатами стрес-тестування також було відзначено, що банки, в яких статутний капітал перевищує регулятивний, повинні збільшити капітал першого рівня таким чином: 30 млрд грн. їм необхідно внести до капіталу у грошовому еквіваленті, і ще 10 млрд грн. — отримати за рахунок покращення якості активів. Для досягнення такої мети банківським установам варто проводити реструктуризацію кредитів, зменшити резерви і, як наслідок, скоротити збитки.

За даними НБУ станом на 01.04.2010 р. статутний капітал банківських установ перевищував власний. Найбільший розрив у націоналізованих Родовід банку (6,4 млрд грн.) та Укргазбанку (3,9 млрд грн.), а Сведбанк взагалі має від'ємний показник власного капіталу (1,8 млрд грн.). Дані щодо банків, які мають найбільші розриви у розмірах статутного і власного капіталів, наведено у табл. 4 [5].

На першому етапі вирішення проблеми недостатності капітальної бази Національним банком рекомендовано недокапіталізованим банкам винести на розгляд правління та ради банків перелік заходів щодо розвитку їх капі-

Таблиця 1. Мінімальні вимоги до власного капіталу банків в країнах СНД та Балтії станом на кінець 2009 р. [4]

Країна	Регулятор	Мінімальний капітал, млн євро	Мінімальний капітал, млн нац. валюти
Казахстан	Агентство з регулювання і нагляду за фінансовим ринком і фінансовими організаціями	22,3	5000
Україна	Національний банк України	10	108,7
Вірменія	Центральний банк республіки Вірменія	8,6	5000
Азербайджан	Центральний банк Азербайджанської республіки	8,2	10
Таджикистан	Національний банк Таджикистану	6,7	10*
Молдова	Національний банк Молдови	5,9	100
Білорусія	Національний банк Республіки Білорусь	5	-
Латвія	Financial and Capital Market Commission	5	-
Литва	Банк Литви	5	-
Узбекистан	Центральний банк республіки Узбекистан	5	-
Естонія	Financial Supervision Authority	5	-
Грузія	Financial Supervisory Agency	4,8	12
Росія	Банк Росії	4,1	180
Киргизія	Національний банк Киргизької Республіки	3	200

* Мінімальний капітал встановлено в доларах США.

Таблиця 2. Класифікація банків за рівнем достатності капіталу

Класифікація банку за рівнем достатності капіталу	Норматив Н1	Норматив Н2	Норматив Н3	Обсяг активів з негативною класифікацією
Добре капіталізовані	У межах вимог	12 % і більше (для банків, що розпочинають операційну діяльність – протягом перших 12 місяців діяльності /з дня отримання ліцензії/ – не менше 17%; протягом наступних 12 місяців – не менше 14%)	7% і більше (для банків, що розпочинають операційну діяльність – протягом перших 12 місяців діяльності /з дня отримання ліцензії/ – не менше 10%; протягом наступних 12 місяців – не менше 8%)	Менше 10%
Достатньо капіталізовані	У межах вимог	не менше 10% (для банків, що розпочинають операційну діяльність – протягом перших 12 місяців діяльності /з дня отримання ліцензії/ – не менше 15%; протягом наступних 12 місяців – не менше 12%)	не менше 4% (для банків, що розпочинають операційну діяльність – протягом перших 12 місяців діяльності /з дня отримання ліцензії/ – не менше 8%; протягом наступних 12 місяців – не менше 6%)	Менше 15%
Недостатньо капіталізовані	менше встановленого мінімального розміру регулятивного капіталу, але більше ніж 20% встановленого мінімального розміру регулятивного капіталу	не менше 7% (для банків, що розпочинають операційну діяльність, протягом перших 12 місяців діяльності /з дня отримання ліцензії/ – не менше 10%; протягом наступних 12 місяців – не менше 8%)	не менше 3% (для банків, що розпочинають операційну діяльність, протягом перших 12 місяців діяльності /з дня отримання ліцензії/ – не менше 6%; протягом наступних 12 місяців – не менше 5%)	з урахуванням сформованих резервів під активні операції перебуває в межах 15-30%
Значно недокапіталізовані	менше встановленого мінімального розміру регулятивного капіталу на суму, що становить понад 20% встановленого мінімального розміру регулятивного капіталу	в межах 7-2% (для банків, що розпочинають операційну діяльність, протягом перших 12 місяців діяльності /з дня отримання ліцензії/ – 10-5%; протягом наступних 12 місяців – 8-3%)	в межах 3-2% (для банків, що розпочинають операційну діяльність, протягом перших 12 місяців діяльності /з дня отримання ліцензії/ – 6-3%; протягом наступних 12 місяців – 5-2%)	Більше 30%

Джерело: * Складено автором на основі Постанови правління НБУ №368 (зі змінами і доповненнями).

Таблиця 3. Рівень капіталізації банків України станом на 01.01.2010 р. * [6]

Рівень капіталізації банків	Кількість банків, що входять до групи, за оптимістичним прогнозом	Кількість банків, що входять до групи, за песимістичним прогнозом
Добре капіталізовані	67	59
Достатньо капіталізовані	27	22
Недостатньо капіталізовані	75	85
Значно недокапіталізовані	7	10

Джерело: *Складено автором (з урахуванням того, що дані НБУ щодо регулятивного капіталу не оприлюднюються, але за висновками регулятора вони наближаються до значень власного капіталу банків в офіційній звітності).

Таблиця 4. Банки, що мають найбільший розрив між розмірами статутного і власного капіталу станом на 01.04.2010 року, млрд грн. [5]

Банк	Статутний капітал	Власний капітал	Різниця
Родовідбанк	8,41	2,04	-6,37
Сведбанк	2,16	-1,88	-4,04
Укргазбанк	5,7	1,81	-3,89
Банк «Київ»	3,67	0,26	-3,31
Кредобанк	1,55	0,44	-1,11
Укрсиббанк	5,28	4,25	-1,03
Альфа-банк	2,98	2,29	-0,69
Банк «Форум»	2,26	1,59	-0,67
ВТБ	2,93	2,32	-0,61
Правекс-банк	1,56	0,96	-0,6

тальної бази (програму капіталізації) або питання щодо їх реорганізації шляхом приєднання чи злиття. З одного боку, консолідація капіталу може врятувати банки, що мають проблеми з капітальною базою, але з іншого — виникає проблема зменшення часток акціонерів у новому об'єднанні, що в свою чергу є перепорою для прийняття рішень щодо цього.

Також рекомендується припинити виплату дивідендів у будь-якій формі (крім виплати дивідендів у вигляді власних акцій) та викуп власних акцій (паїв/часток учасників у статутному капіталі). Поряд з цим значно недокапіталізованим банкам пропонується припинити відкриття нових депозитних рахунків фізичним особам і поповнення діючих, виплату процентів за субординованим боргом.

Варто відзначити, що в європейських країнах для зниження тиску проблемних активів на капітал банків активно застосовують державну підтримку і передачу цих активів у так званий "поганий" банк. Ключовим елементом таких заходів є оцінка проблемних активів за їх поточною ринковою вартістю, при цьому передбачається, що уряд буде нести відповідальність за управління та майбутній продаж "поганих" активів за свій рахунок. У крайньому випадку, уряд буде покривати збитки "поганого" банку, тоді як прибуток буде поширений серед поточних акціонерів проблемних банків. Такі заходи ефективно ви-

рішують три завдання: прозоре видалення проблемних активів з балансів банків; обмеження морального ризику [3].

Для України створення "поганого" банку теж могло б стати варіантом вирішення проблем з капіталізацією банків, однак, враховуючи, що багато проблемних активів банків оформлені з заставами за завищеною вартістю, крім того Уряд не має достатньо коштів, щоб покрити збитки банків за всіма проблемними активами, практична реалізація такої схеми за нинішніх обставин є нереальною.

У контексті дослідження проблем капіталізації банків варто звернути увагу на невдалий досвід рекапіталізації банків за участю держави: за станом на 01.07.2010 р. прямі збитки Укргазбанку, Родовідбанку та банку "Київ" склали 13,45 млрд грн., при цьому відношення обсягу сформованих резервів під проблемні кредити до загальної суми кредитного портфелю в Укргазбанку склало 47,4%, Родовід банку — 63,3%, а банку "Київ" — 80% [7]. Ситуація з цими банками настільки проблемна, що МВФ рекомендував Уряду залучити міжнародних радників і остаточно визначитись щодо проведення реструктуризації для подальшого продажу або ж згортання діяльності цих банків з відшкодуванням державних коштів на їх рекапіталізацію. Останні ініціативи Фонду держмайна щодо продажу пакетів акцій цих банків на фондових біржах, за оці-

нками фахівців, наразі недоцільні через складну ситуацію на фінансових ринках [8].

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз свідчить, що рівень капіталу в банківській системі України на сьогоднішній день є недостатнім для забезпечення стабільного функціонування і розвитку банків, а також належного покриття ризиків банківської діяльності, що істотно обмежує можливості банків розширювати асортимент своїх продуктів і послуг для підприємств та населення, спричиняючи високу вартість ведення банківського бізнесу. За нашими оцінками рівня капіталізації банківської системи України, майже половина діючих банків належить до групи недокапіталізованих, що є перепорою для ефективного функціонування банківської системи та її впливу на розвиток економіки. Повільне відновлення після економічної кризи, що супроводжується великими втратами банківських доходів, порівняно з докризовою ситуацією, об'єктивно зумовлюють потребу реалізації заходів із збільшення рівня капіталізації. За умов відсутності державних та вільних коштів інвесторів дієвими методами для вирішення проблем капіталізації можуть бути злиття та поглинання банків.

Література:

1. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Затв. Постановою Правління НБУ № 368 від 28.08.2001 р.
2. Зміни до інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Затв. Постановою Правління НБУ № 273 від 09.06.2010 р.
3. Bad Bank(s) and Recapitalization of the Banking Sector // IZA Policy Paper No.10, June 2009.
4. Консолидація банківського сектора и повышение требований к капиталу Електронний ресурс. — Шлях доступу: <http://www.banking.mfpa.ru>.
5. Результати стресс-теста — капіталы банків необхідно увеличит на 40 млрд грн. Електронний ресурс. — Шлях доступу: <http://www.prostobankir.com.ua/>.
6. Статистичні дані НБУ Електронний ресурс. — Шлях доступу: <http://bank.gov.ua/Statist/index.htm>.
7. МВФ та рекапіталізовані банки. Хто правий? Електронний ресурс. — Шлях доступу: <http://economics.unian.net/ukr/detail/56476>.
8. Фонд госимущества выйдет на биржу Електронний ресурс. — Шлях доступу: <http://www.kom-mersant.ua/>.